


Ryszard Oleszkowicz

(Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego)

KONTRWYWIAD WOJSKOWY II RZECZPOSPOLITEJ W WALCE Z AGITACJĄ KOMUNISTYCZNĄ W ODDZIAŁACH WOJSKOWYCH

(INSTRUKCJA PRACY OPERACYJNEJ Z LISTOPADA 1931 R.
W SPRAWIE ZWALCZANIA AKCJI WYWROTOWEJ W WOJSKU
NA OBSZARZE DOWÓDZTWA OKRĘGU KORPUSU NR I
W WARSZAWIE)

 **B**adania nad dziejami polskich służb specjalnych funkcjonujących w II Rzeczpospolitej rozwijają się w ostatnich latach intensywnie i obiecująco, przyczyniając się do wypełnienia luki, jaka powstała w tym zakresie w czasach PRL, kiedy ze względu na polityczne uwarunkowania znaczna część archiwaliów tych służb była niedostępna dla historyków. Kilkudziesięcioletnie opóźnienia w badaniach nad przedmiotową tematyką sprawiają, że nie wszystkie zagadnienia są studiowane równomiernie i opracowane w jednakowym stopniu. Wpływ na taki stan rzeczy mają również trwające nadal ograniczenia w dostępie do zbiorów archiwalnych – część źródeł do dziejów polskich służb specjalnych, pozostających w archiwach zagranicznych, jest nadal trudno osiągalna dla badaczy¹. Mimo tych niedogodności badania nad polskim wywiadem okre-

¹ A. Smoliński, *Próba oceny wartości poznawczej akt pozostałych po Oddziale II Sztabu Głównego Wojska Polskiego w kontekście możliwości opisu sytuacji wojskowej, ekonomicznej i społecznej ZSRS w latach 1921–1939*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2012, nr 3, s. 87–90. Najistotniejsza część pozostającego w Polsce zasobu aktowego byłego Oddziału II Sztabu Generalnego/Głównego Wojska Polskiego znajduje się w zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie, w którym przechowywanych jest w sumie 7838 jednostek archiwalnych po Oddziale II.

su II RP (podjęte chronologicznie najwcześniej) zaowocowały wieloma kluczowymi ustaleniami opublikowanymi w monografiach i artykułach przyczynkarskich. W najszerszym zakresie obecnie są opracowane zagadnienia związane z wywiadem. Rozwijające się w ostatnich latach szersze badania nad polskim kontrwywiadem wojskowym i cywilnym przynoszą znaczące uzupełnienia wiedzy również w tym zakresie².

Przywołać w tym miejscu należy trzy naukowe serie wydawnicze związane z dziejami polskiego wywiadu i kontrwywiadu okresu międzywojennego, w których ukazało się wiele interesujących artykułów, opartych na najnowszych badaniach dotyczących tej tematyki. Pierwszą jest wydawana od 2010 r. seria *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SG WP* pod redakcją Tadeusza Dubickiego. Do 2016 r. ukazało się w niej siedem tomów, których tematyka koncentruje się ściśle wokół zagadnień związanych z dziejami wojskowych służb specjalnych funkcjonujących w ramach Oddziału II Sztabu Generalnego (od 1928 r. Głównego) Wojska Polskiego³. Drugą, odnoszącą się z kolei bezpośrednio do dziejów polskiego kontrwywiadu, jest seria *Kontrwywiad II RP. (1914) 1918–1945 (1948)*, wydawana w latach 2013–2015 pod redakcją Zbigniewa Nawrockiego przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Artykuły zawarte w trzech opublikowanych dotychczas tomach zostały oparte na kanwie wystąpień ich autorów na cyklicznych konferencjach „Kontrwywiad II RP”, organizowanych w latach 2012–2015 w Centralnym Ośrodku Szkolenia ABW w Emowie⁴. Trzecią serią jest publikowane przez Oddział IPN w Szczecinie wydawnictwo *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, przygotowywane pod redakcją Wojciecha Skóry i Pawła Skubisza. W kolejnych tomach zagadnienia związane z dziejami polskich służb specjalnych w dwudziestolecu międzywojennym oraz podczas II wojny światowej zamieszczono obok artykułów koncentrujących się wokół problematyki dotyczącej funkcjonowania aparatu represji PRL⁵.

Jedną z kluczowych kwestii w rozpoznaniu zasad funkcjonowania służb specjalnych jest analiza aktów normatywnych, w tym również instrukcji dotyczących pracy operacyjnej oraz używania techniki specjalnej. Działalność naukowa i wydawnicza Instytutu Pamięci Narodowej przyniosła w ostatnich latach szerokie i wnikliwe historyczne spoj-

Dokumenty wytworzone przez niego znajdują się również w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie (w dwóch zespołach: „Attachaty Wojskowe RP 1918–1939” i „Instytucje Wojskowe 1918–1939”). Trzecia bardzo obszerna grupa akt Oddziału II dotyczących lat 1917–1939 przechowywana jest obecnie w Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym w Moskwie. W zespole „II Oddział Sztabu Generalnego Polski (miasto Warszawa)” znajduje się 3391 jednostek archiwalnych. Część zasobu aktowego pozostała po Oddziale II znajduje się w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie oraz w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Zob.: J. Zuziak, *Polska historiografia wojskowa w Wielkiej Brytanii w latach 1939–1990. Instytucje, ludzie, publikacje*, Warszawa 2001; *Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego*, Londyn 1970; J. Cisek, *Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce i jego zbiory*, Warszawa 1997.

² Szczegółowe omówienie aktualnego stanu badań zob. P. Olszowski, *Przegląd badań nad dziejami Oddziału II Sztabu Generalnego i Sztabu Głównego WP* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. III, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2016, s. 27–44.

³ *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SG WP*, t. I–VII, red. T. Dubicki, Łomianki 2010–2016.

⁴ *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, t. I–III, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013–2015.

⁵ *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. I–III, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2012–2016.

rzenie na ten zakres działalności służb funkcjonujących w powojennej Polsce⁶. Przedmiotowy aspekt odnoszący się do badań dziejów służb Rzeczypospolitej okresu międzywojennego jest w początkowej fazie. Ukazały się już pierwsze publikacje tekstów źródłowych odnoszących się do pracy operacyjnej wywiadu i kontrwywiadu II RP⁷, w tym edycje instrukcji pracy operacyjnej⁸. Przy wzmiance, że główna część źródeł do dziejów służb okresu II RP znajduje się w CAW WBH w Warszawie⁹, wypada przypomnieć, że w zasobie IPN przechowywana jest dokumentacja wytworzona przez komunistyczne służby rozpracowujące po wojnie żołnierzy i funkcjonariuszy służb specjalnych II RP¹⁰.

Prezentowany poniżej dokument źródłowy to zatwierdzona w listopadzie 1931 r. instrukcja dowódcy Okręgu Korpusu nr I w Warszawie gen. bryg. Czesława Jarnuszkiewicza¹¹ w sprawie operacyjnego zwalczania akcji wywrotowej w wojsku (zwalczania wpływów partii komunistycznej w wojsku), wydana dla oficerów informacyjnych podległych Samodzielnemu Referatowi Informacyjnemu Dowództwa Okręgu Korpusu

⁶ Zob. J. Bednarek, *Działalność naukowo-badawcza archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000–2010*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2012, nr 5, s. 9–26.

⁷ Zob. D. Michaluk, „Jestem przyjacielem Białorusinów...” – raporty wywiadowcze Romualda Ziemiękiewicza do II Oddziału Sztabu Generalnego WP z lat 1922–1923, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2006, t. 25, s. 209–258; 2006, t. 26, s. 236–280. Omówienie wspomnianej edycji materiałów źródłowych zob. J. Tandecki, K. Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, s. 210.

⁸ Zob. D. Koreś, *Instrukcja Oddziału II Sztabu Głównego WP o prowadzeniu ewidencji agentów i raportów organizacyjnych z 1931 r.* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. II, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2015, s. 273.

⁹ *Centralne Archiwum Wojskowe im. Bolesława Waligóry. Informator o zasobie archiwalnym Centralnego Archiwum Wojskowego*, red. N. Bujniewicz, Warszawa 2008, s. 71.

¹⁰ *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 r.)*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, *passim*. W przedmiotowym aspekcie zob. również T. Balbus, *Kontrwywiad Polski Podziemnej wobec okupacji sowieckiej (1944–1948)* [w:] *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*..., t. I, s. 333–340; *idem*, *Kontrwywiad Armii Krajowej i Abwehry na Wileńszczyźnie wobec bolszewików. Współpraca czy gry operacyjne?* [w:] *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*..., t. III, s. 250–283.

¹¹ Czesław Jarnuszkiewicz (1888–1988). Od 1906 r. działał w Organizacji Bojowej PPS. Aresztowany przez władze carskie został skazany na cztery lata zesłania. W 1910 r. zbiegł z Syberii do Krakowa; studiował malarstwo, działał w Związku Strzeleckim. W czasie I wojny światowej w 5. pp Leg. (1914–1917). Po służbie frontowej skierowany do Departamentu Wojskowego Naczelnego Komitetu Narodowego, w którym zajmował się projektowaniem mundurów, odznak i oznak stopni wojskowych. Po kryzysie przysięgowym internowany w Beniaminowie (1917–1918). Od 1918 r. w WP, pełnił funkcje dowódcze w 6. pp Leg., 66. pp, 16. Pomorskiej DP. W marcu 1924 r. mianowany pułkownikiem. Od grudnia 1929 r. pełnił funkcje zastępcy dowódcy OK nr I w Warszawie. 24 XII 1929 r. mianowany gen. bryg., 13 VII 1931 r. mianowany dowódcą OK nr I. W 1935 r. został przeniesiony na stanowisko dowódcy OK nr IX w Brześciu n. Bugiem. W 1939 r. powierzono mu funkcję inspektora Przystosobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego w Warszawie. We wrześniu 1939 r. został zatrzymany przez NKWD i uwięziony w obozie w Starobielsku, skąd wywieziono go do więzienia na Łubiance. Obok gen. Jerzego Wołowickiego był jedynym polskim generałem ocalałym z obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszku. Z Łubianki zwolniony w sierpniu 1941 r., trafił do armii Andersa, jednak nie otrzymał przydziału. Po ewakuacji na Bliski Wschód pozostawał w stanie nieczynnym w tzw. II grupie w Palestynie. Po wojnie przeniesiony w stan spoczynku, osiadł w Londynie. Był prezesem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Perskiej w Anglii. Autor publikacji: *Szabla wschodnia i jej typy narodowe* (Londyn 1973), *Od Sybiru do Łubianki* (Warszawa 1996). Zob. P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 147–148.

nr I w Warszawie, którzy pełnili służbę w oddziałach wojskowych DOK nr I. Instrukcja powstała, gdy funkcję szefa Oddziału II Sztabu Głównego WP sprawował ppłk dypl. Tadeusz Pelczyński¹², natomiast szefem Sztabu Głównego WP był gen. Tadeusz Piskor¹³.

Rodzimi komuniści – pozostający w pełnej zależności od bolszewickiej Rosji – prowadzili w okresie międzywojennym działalność wymierzoną przeciwko polskiej państwowości. Pod rozpowszechnianymi przez nich propagandowymi hasłami rewolucji proletariackiej kryły się zaborcze cele sowieckiej Rosji¹⁴. Komuniści oddziaływali swoją propagandą szczególnie na wojsko, w związku z czym pozostawali w obszarze priorytetowych zainteresowań operacyjnych ówczesnych wojskowych służb specjalnych RP. Działania o charakterze propagandowym, inspiracyjnym i sabotażowo-terrorystycznym, prowadzone przez ugrupowania komunistyczne, inspirowane były bezpośrednio z Moskwy, czego dowody znajdują się nie tylko w zachowanej dokumentacji¹⁵, ale i we wspomnieniach opublikowanych w pamiętnikach aktywistów. Przybliżali w nich swoje działania skierowane przeciwko „reakcyjno-sanacyjnej klicie” oraz przywoływali m.in. akcje zapobiegawcze prowadzone przez polskie służby specjalne (wojskowe i cywilne) oraz wymiar sprawiedliwości.

¹² Tadeusz Walenty Pelczyński (1892–1985). W okresie studiów medycznych na UJ (1912–1913) członek Polowych Drużyn „Sokoła” i Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. Po wybuchu I wojny wcielony do armii niemieckiej. Od 1915 r. oficer 6. pp Leg. Po kryzysie przysięgowym internowany w Beniaminowie (1917–1918). W marcu 1918 r. podjął pracę w Radzie Głównej Opiekuńczej, kontynuował działalność w ZMP „Zet”. Od listopada 1918 r. w WP, początkowo pełnił funkcje dowódcze w 6. pp Leg. W latach 1921–1924 kształcił się w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie. W 1924 r. powołany do Biura Ścisłej Rady Wojennej. W maju 1926 r. opowiedział się po stronie Piłsudskiego. Od maja 1927 r. pełnił służbę w Oddziale II SG WP (z przerwą w latach 1932–1935: praktyka dowódcza w 5. pp Leg. w Wilnie). Sprawował dwukrotnie funkcję szefa wywiadu i kontrwywiadu wojskowego; szefem Oddziału II SG WP był w okresach: (p.o. maj 1927 r.) styczeń 1929 r. – luty 1932 r. oraz październik 1935 r. – styczeń 1939 r. W styczniu 1934 r. mianowany pułkownikiem. Po zwolnieniu ze stanowiska mianowany dowódcą piechoty dywizyjnej w 19. DP; we wrześniu 1939 r. walczył z Niemcami na Mazowszu. Podjął działalność konspiracyjną w SZP-ZWZ-AK, był komendantem Okręgu Lubelskiego ZWZ, a od lipca 1941 r. do października 1944 r. szefem Sztabu KG AK. 1 X 1943 r. awansowany na gen. bryg. Ciężko ranny w powstaniu warszawskim, dostał się do niewoli niemieckiej. Po wojnie osiadł w Londynie, w którym działał w środowisku emigracyjnym, m.in. był szefem Gabinetu Naczelnego Wodza i przewodniczącym Komisji Historycznej AK przy Sztabie Głównym w Londynie. Współzałożyciel, a w latach 1956–1969 przewodniczący Rady Studium Polski Podziemnej. Zob. Z. Mierzwiński, *Generalowie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1990, s. 209–213; http://www.radaopwim.gov.pl/article_details/590/r-warszawa (dostęp 2 VI 2016 r.).

¹³ Tadeusz Ludwik Piskor (1889–1951). Od 1909 r. związany z ruchem niepodległościowym (Związek Walki Czynnej, Związek Strzelecki, I Brygada). Po kryzysie przysięgowym internowany w Beniaminowie (1917–1918). Od 1918 r. w WP, m.in. szef Sztabu Dowództwa Okręgu Generalnego w Lublinie, szef Sztabu 2. DP Leg., adiutant generalny Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego (1919–1920). Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej zajmował wysokie stanowiska sztabowe w Naczelnym Dowództwie WP i Ścisłej Radzie Wojennej. W marcu 1924 r. awansowany na gen. bryg., a w styczniu 1928 r. na gen. dyw. Od 19 VI 1926 r. do 3 XII 1931 r. był szefem SG WP. Po zwolnieniu z funkcji szefa SG WP mianowany inspektorem armii (na wypadek konfliktu z ZSRS – dowódca Armii „Baranowicze”). Od 4 do 20 IX 1939 r. dowodził Armią „Lublin”. Po dostaniu się do niewoli niemieckiej przebywał w obozach jenieckich do kwietnia 1945 r. Po wojnie osiadł w Londynie, w którym działał w środowisku emigracyjnym oraz w Komisji Historycznej Sztabu Głównego. Zob. Z. Mierzwiński, *Generalowie II Rzeczypospolitej...*, s. 215–221.

¹⁴ A. Peplowski, *Zwalczanie działalności wyrotowej w Wojsku Polskim w latach 1918–1939*, „Przegląd Wschodni” 2000, t. 7, s. 257.

¹⁵ A. Smoliński, *op. cit.*, s. 92.

Prolog wspomnień jednego z czołowych rodzimych komunistów, Władysława Gomułki¹⁶, rozpoczyna rozdział zatytułowany „Zadziwiający sen”¹⁷. Autor drobniawo opisuje w nim rojenia senne, których doświadczył w noc poprzedzającą aresztowanie dokonane 25 kwietnia 1936 r. przez policję polityczną II RP w Chorzowie. Według Gomułki rzeczywistość aresztowania odpowiadała w szczegółach sennej utopii, która pojawiła się nieco ponad dobę wcześniej¹⁸. Późniejszy pierwszy sekretarz PZPR w kontekście deklarowanego ateizmu i „naukowego, marksistowskiego podejścia do rzeczywistości” utyskuje nad faktem niemożności wymazania z własnej „naukowej” świadomości profetycznego charakteru snu, który dzień później stał się rzeczywistością za sprawą funkcjonariuszy policyjnej defensywy¹⁹. Owe rozważania Gomułka przeplata dygresjami na temat działań inwigilacyjnych oraz kolejnych aresztowań, mimochodem podkreślając skuteczność służb policyjnych i śledczych prowadzących w latach międzywojennych walkę z komunistycznymi jacejkami w Polsce.

Ponieważ w sowieckich analizach geopolitycznych II RP stanowiła obszar szczególny, toteż dla miejscowych komunistów jedną z kluczowych kwestii prowadzonej działalności było – jak wspomniano wyżej – oddziaływanie na Wojsko Polskie²⁰. W wydanych

¹⁶ Władysław Gomułka (1905–1982). Od 1926 r. w KPP. W 1932 r. skazany na cztery lata więzienia za próbę „zmiany przemocą ustroju państwa polskiego”. Urlopowany, pod fałszywym nazwiskiem wyjechał do ZSRS. Ukończył Międzynarodową Akademię Leninowską w Moskwie oraz przeszedł przeszkolenie wojskowe (wywiadowcze i dywersyjne). Po nielegalnym przetrzuciu z ZSRS do Polski został zawodowym funkcjonariuszem partyjnym KPP. Po aresztowaniu w 1936 r. został skazany na cztery i pół roku więzienia za „przygotowywanie zbrodni stanu”. Z przerwami przebywał w więzieniu do wybuchu II wojny światowej. Zob.: W. Gomułka, *Pamiętniki*, t. 1, red. A. Werblan, Warszawa 1994, s. 199, 427; A. Werblan, *Władysław Gomułka. Sekretarz generalny PPR*, Warszawa 1988, s. 42 i n.; P. Kołakowski, *Pretorianie Stalina. sowieckie służby bezpieczeństwa i wywiadu na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa 2010, s. 67.

¹⁷ W. Gomułka, *op. cit.*, s. 22–29.

¹⁸ „Zanim jeszcze wszedłem do pokoju kancelaryjnego, znałem już jego obraz i wiedziałem, kogo w nim zastanę. Wszak przed około 30 godzinami wszystko to widziałem we śnie [...]. Za drewnianą przegrodą rozdzielającą kancelarię stała przy oknie w kącie pokoju, zwrócona twarzą w moją stronę, umundurowana kobieta – strażniczka więzienna [...]. Wczorajsze zjawy senne zobaczyłem teraz w postaci żywych ludzi, realnej rzeczywistości. Ten końcowy fragment snu zamykający długą taśmę moich przeżyć sennych w konfrontacji z materialną rzeczywistością był takim samym wiernym jej odbiciem, jak fragment początkowy, kiedy słyszane we śnie rankiem 25 kwietnia słowa: «Wstawać, wstawać!» i odczuwane stukanie palcami w moje pierśni brałem za rzeczywistość, dokładne zaś odtworzenie tej sceny rankiem 26 kwietnia brałem początkowo za powtórzenie wczorajszych przeżyć sennych”. Cyt. za: *ibidem*, s. 28.

¹⁹ „Jakże komunista może przyjąć i uznać za fakt, iż kogoś nawiedził proroczy sen, w którym przeżył to, co go dopiero później miało spotkać? Danie temu wiary, oznaczałoby odstępstwo od fundamentalnych, materialistycznych założeń marksistowskiej filozofii, stoczenie się na pozycje deizmu, religianctwa, mistyki [...]. Mój światopogląd był i pozostał materialistyczny. Prorocze sny nie powinny znaleźć w nim miejsca [...]. A jednak znalazły. Obaliły barierę materialistyczną i przedostały się do mojego mózgu”. Cyt. za: *ibidem*, s. 28–29.

²⁰ P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2014. O realizowaniu przez Moskwę – za pośrednictwem KPP – akcji propagandowej wymierzonej w polską armię oraz prowadzeniu klasycznej działalności wywiadowczej pisze autor w rozdziale I „Działalność ruchu komunistycznego przed wybuchem wojny sowiecko-niemieckiej”: „Przez Polskę prowadziła najkrótsza droga z i do Rosji. Owo kluczowe położenie strategiczne powodowało, że państwo polskie cieszyło się olbrzymim zainteresowaniem Związku sowieckiego, który prowadził na terenie Polski szereg własnych działań, zarówno za pomocą struktur Kominternu, jak i klasycznych służb wywiadowczych, przede

w okresie PRL historycznych apoteozach działań KPP można przeczytać m.in.: „U podstaw polityki i działalności wojskowej Komunistycznej Partii Polski w latach 1918–1928 leżał przede wszystkim klasowy charakter wojska II RP, dążenie do przeciągnięcia części wojska, rekrutującego się głównie spośród robotników i chłopów, na stronę rewolucyjnego ludu”²¹. W okresie 1919–1925 przy Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Robotniczej Polski funkcjonował Wydział Agitacji w Wojsku (w latach 1925–1927 Wydział Agitacji w Wojsku przy Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Polski)²². W 1925 r. obradujący w ZSRS III Zjazd KPRP podkreślał w przyjętych uchwałach, że praca w wojsku jest dla całej partii zagadnieniem pierwszorzędnej wagi. Komuniści wychodzili bowiem z założenia, że nie są w stanie obalić „rządów burżuazyjno-obszarniczych w Polsce” bez przeciągnięcia na swoją stronę przynajmniej części armii²³. Likwidowane przez policję komórki agitacji wojskowej były odbudowywane i przyjmowały kolejne formy – aż do powołania w 1927 r. Centralnego Wydziału Wojskowego KPP. Komunistyczna „wojskówka” poprzez okręgowe i obwodowe wydziały wojskowe²⁴, składające się z agitatorów, instruktorów i łączników, podejmowała próby dotarcia i nawiązywania bezpośrednich kontaktów z żołnierzami, a także gromadzenia informacji na temat sił zbrojnych RP. Działania te były ściśle planowane i porozdzielane, zgodnie z istniejącą w II RP strukturą podziału sił zbrojnych na dowództwa okręgów korpusów²⁵. Obsada „wojskówki” – ściśle zakonspirowanej struktury wewnątrz KKP – składała się z działaczy komunistycznych przeszkolonych w ZSRS i powiązanych z wywiadem wojskowym lub NKWD²⁶. Wszelkie gromadzone informacje związane z Wojskiem Polskim przekazywane były sowieckiemu wywiadowi. Cennych informacji dostarczała także agentura „wojskówki” umieszczona w zakładach przemysłowych produkujących na rzecz wojska²⁷.

wszystkim GRU i OGPU-NKWD. Działania te miały wielostronny i masowy charakter, należały do nich akcja propagandowa, wymierzona w polski wysiłek obronny i morale polskiej armii, a także klasyczna działalność wywiadowcza [...]. Analizowano możliwości przemysłu obronnego, rozmieszczenie jednostek WP, jego plany mobilizacyjne i operacyjne na wypadek wojny, poziom wykształcenia i uzbrojenie. Szczególną uwagę poświęcano korpusowi oficerskiemu wojska i policji, a także czołowym politykom: wyszukiwano ludzi o istotnych słabościach, które można by wykorzystać do ewentualnego werbunku [...]. Ważną rolę w tych działaniach odgrywała [...] «wojskówka»”. *Ibidem*, s. 33–34.

²¹ I. Pawłowski, *Polityka i działalność wojskowa KPP 1918–1928*, Warszawa 1964, s. 5.

²² Komunistyczna Partia Robotniczej Polski została założona w grudniu 1918 r. (zjazd zjednoczeniowy SDKPiL i PPS-Lewicy). Na III Zjeździe KPRP, odbywającym się w styczniu i lutym 1925 r. pod Moskwą, zmieniono nazwę na Komunistyczna Partia Polski. *Ibidem*, s. 38, 40. KPP została rozwiązana przez Komintern 16 VIII 1938 r. w ramach „wielkiej czystki” w ZSRS.

²³ I. Pawłowski, *op. cit.*, s. 43.

²⁴ Informacje na temat „wojskówki” – według stanu wiedzy posiadanej przez polski kontrwywiad w 1931 r. – można znaleźć we wstępie publikowanej instrukcji. CAW, I.303.4.128, Instrukcja w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku, k. 252.

²⁵ W lipcu 1927 r. z inicjatywy Sekretariatu KC KPP przekształcono Wydział Agitacji w Wojsku przy KC KPP w Centralny Wydział Wojskowy, który podjął działalność na początku 1928 r. I. Pawłowski, *op. cit.*, s. 207–209. Por. M. Krzysztofiński, *Działalność Wydziałów Wojskowych Komunistycznej Partii Polski i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy na terenie Dowództwa Okręgu nr X w Przemysłu w latach 1924–1938*, „Glaukopis” 2007/2008, nr 9/10, s. 139–176.

²⁶ P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 34.

²⁷ A. Peplowski, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 166–167; *idem*, *Zwalczanie działalności wywrotowej...*, s. 264.

Walkę z agitacją komunistyczną i wpływami wrogimi polskiej państwowości prowadziły wywiad i kontrwywiad wojskowy oraz służby specjalne umiejscowione poza strukturami armii. Intensywne rozpoznanie, za które w okresie międzywojennym były odpowiedzialne komórki Oddziału II SG WP – jak również służby cywilne – dostarczało wieloźródłowych i ścisłych danych wskazujących na kluczową rolę działających w Polsce komunistów w szpiegostwie wojskowym i politycznym prowadzonym na rzecz Związku Sowieckiego²⁸.

Służby cywilne pracujące na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państwa umiejscowione były w różnych departamentach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz w pionach śledczych Policji Państwowej. W swoich kompetencjach miały m.in. likwidację nielegalnych struktur komunistycznych²⁹. Do największych sukcesów służb cywilnych należy zaliczyć rozpracowanie struktury szpiegowskiej działającej w WP na rzecz Sowietów. Na początku 1936 r. Departament Bezpieczeństwa MSW oraz Centrala Służby Śledczej Policji Państwowej zakończyły bowiem akcję likwidacyjną Centralnego Wydziału Wojskowego KPP³⁰.

Kontrwywiad wojskowy Oddziału II Sztabu Generalnego (od 1928 r. Głównego) Wojska Polskiego odpowiadał za ochronę całości sił zbrojnych państwa przed wrogimi wpływami. W 1930 r. całością służby informacyjnej kierował szef Wydziału II Wywiadowczego, składającego się z Wydziału IIa (wywiadu) i Wydziału IIb (kontrwywiadu). Całość spraw kontrwywiadowczych w Oddziale II prowadził szef Wydziału IIb. Jego aparat w terenie stanowiły samodzielne referaty informacyjne umiejscowione przy każdym z dziewięciu dowództw okręgu korpusu i przy Dowództwie Okręgu Floty³¹. Na najniższym szczeblu – w pułkach, samodzielnych batalionach itp., a także w niektórych garnizonach – wyznaczani byli spośród kadry tzw. oficerowie informacyjni, będący nietatowymi pomocnikami i przedstawicielami Oddziału II w swojej jednostce lub garnizonie³². Struktura SRI przy DOK przedstawiała się w latach trzydziestych XX w. następująco:

SRI DOK nr I w Warszawie – placówki oficerskie: Warszawa, Radom, Łomża;

SRI DOK nr II w Lublinie – placówki oficerskie: Chełm Lubelski, Kowel, Równe;

²⁸ *Idem*, *Zwalczanie działalności wyrotowej...*, s. 261. O strukturach wywiadu sowieckiego działającego w Polsce zob. P. Kołakowski, *Z działalności sowieckiego wywiadu wojskowego przeciwko II Rzeczypospolitej*, „Dzieje Najnowsze” 2000, nr 4, s. 21–38.

²⁹ K. Halicki, *Policja polityczna w Polsce w okresie międzywojennym* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP...*, t. I, red. T. Dubicki, Łomianki 2010, s. 295–313.

³⁰ B. Gadomski, *Biografia agenta. Największy agent policji politycznej II RP. Józef – Josek Mützenmacher (1903–1947)*, Warszawa 2009.

³¹ Granice dowództw okręgów korpusów nie pokrywały się z granicami administracyjnymi II RP. Stan ten utrudniał współpracę dowódców OK i przedstawicieli SRI z lokalną administracją państwową oraz policją (np. na obszarze województwa kieleckiego funkcjonowały cztery DOK – I, IV, V, X).

³² W pierwszej monografii poświęconej służbom specjalnym II RP Andrzej Misiuk przedstawił podstawowe informacje dotyczące procesu tworzenia w latach 1921–1924 samodzielnych referatów informacyjnych i ich funkcjonowania oraz przybliżył ich strukturę w 1924 r. i w 1939 r. Zob. A. Misiuk, *Służby specjalne w II Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 46, 50. Por. *idem*, *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998. O funkcjonowaniu SRI wspominali wcześniej w swoich publikacjach Władysław Kozaczuk i Leszek Gondek. Zob. W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Rzeszy Niemieckiej 1922–1939*, Warszawa 1969, s. 123–124; L. Gondek, *Wywiad polski w III Rzeszy 1933–1939. Zarys struktury i efektów obronnego działania*, Warszawa 1978, *passim*.

SRI DOK nr III w Grodnie – placówki oficerskie: Lida, Białystok, Wilno;
SRI DOK nr IV w Łodzi – placówki oficerskie: Łódź, Częstochowa;
SRI DOK nr V w Krakowie – placówki oficerskie: Katowice, Cieszyn, Tarnów;
SRI DOK nr VI we Lwowie – placówki oficerskie: Stryj, Stanisławów, Tarnopol;
SRI DOK nr VII w Poznaniu – placówka oficerska: Kalisz;
SRI DOK nr VIII w Toruniu – placówki oficerskie: Bydgoszcz, Chojnice, Tczew;
SRI DOK nr IX w Brześciu n. Bugiem – placówki oficerskie: Pińsk, Siedlce, Baranowicze;
SRI DOK nr X w Przemysłu – placówki oficerskie: Kielce, Rzeszów, Sambor, Jarosław;

SRI przy Dowództwie Floty w Gdyni (utworzony w 1927 r.) – placówka oficerska: Hel³³.

Kontrywiad wojskowy Oddziału II Sztabu Generalnego/Głównego na bieżąco wykrywał, rozpracowywał i likwidował afery szpiegowskie³⁴. Do najgłośniejszych należało aresztowanie w lipcu 1931 r. mjr. Piotra Demkowskiego³⁵, który będąc oficerem Sztabu Głównego WP, został współpracownikiem sowieckich służb specjalnych. Demkowskie-gio wiosną 1931 r. zwerbował mjr. Wasyl Bogowoj, ówczesny pomocnik attaché wojskowego przy Poselstwie ZSRS w Polsce. Demkowski nawiązał z nim kontakt i zadeklarował

³³ A. Misiuk, *op. cit.*, s. 50; R. Majzner, *Polski wywiad wojskowy wobec polityki III Rzeszy 1933–1939*, Toruń 2009, s. 28.

³⁴ Por. A. Peplński, *Kontrywiad II Rzeczypospolitej...*, s. 268–298. Syntetyczne omówienie struktury, zadań i funkcjonowania aparatu terenowego kontrywiadu, w tym SRI przy DOK, znalazło się na osiemnastu stronach rozdziału pierwszego cytowanej monografii polskiego kontrywiadu wojskowego („Powstanie i organizacja organów kontrywiadu wojskowego”). W kolejnych sześciu rozdziałach autor zaprezentował następujące zagadnienia: współdziałanie kontrywiadu wojskowego z Policją Państwową i innymi instytucjami państwowymi (rozdział drugi: „Współpraca kontrywiadu z cywilnymi organami bezpieczeństwa i instytucjami państwowymi”), kwestie ochrony informacji niejawnych w wojsku (rozdział trzeci: „Zasady i skuteczność ochrony tajemnicy wojskowej”), opis działalności obcych wywiadów (rozdział czwarty: „Stan rozpoznania organizacji, metod i kierunków działalności obcych służb wywiadowczych”), metodyka działań kontrywiadu (rozdział piąty: „Funkcjonowanie i efekty kontrywiadu ofensywnego”), rozpracowywanie afer szpiegowskich na wybranych przykładach (rozdział szósty: „Zwalczanie szpiegostwa i dywersji”). Rezultaty działalności organów centralnych i terenowych przedstawił autor w rozdziale siódmym. Zob. też A. Woźny, *Rozważania recenzyjne na temat książki Łukasza Ulatowskiego. Polski wywiad wojskowy w 1939 roku. Struktura organizacyjna, składy osobowe, personel, budżet, mob.*, Warszawa 2013 (dodruk poprawiony 2014) [w:] *Wywiad i kontrywiad wojskowy II RP...*, t. V, red. T. Dubicki, Łomianki 2015, s. 267–305.

³⁵ Piotr Demkowski (1895–1931). Oficer piechoty WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, mjr. Po wojnie pełnił funkcje dowódcze w oddziałach piechoty WP. W latach 1925–1927 na kursie w Wyższej Szkole Wojennej. Uzyskawszy dyplom oficera Sztabu Generalnego, w październiku 1927 r. rozpoczął służbę w Referacie Mobilizacyjnym DOK nr I w Warszawie. W 1928 r. został kierownikiem tejże komórki, a rok później mianowano go szefem Oddziału Ogólnego SG WP. 1 XI 1930 r. został przeniesiony z DOK nr I do Oddziału IV SG WP, do Wydziału Etapowego. Do zadań Wydziału Etapowego Oddziału IV SG WP należało wówczas: opracowywanie planów i instrukcji etapowego wycofania i ochrony oddziałów wojskowych w jego trakcie, kontrola w tym zakresie planów cywilnych władz administracyjnych (oraz w zakresie rozbudowy dróg i mostów), opracowywanie planów użycia sprzętu drogowego do celów wojskowych oraz projektów ustaw i rozporządzeń wykonawczych związanych z ochroną, wycofaniem i świadczeniami osobistymi ludności na rzecz państwa. Po reorganizacji na mocy rozkazu z 11 III 1931 r. w skład Wydziału Etapowego weszły Referat Organizacyjny i Referat Bezpieczeństwa. Zob.: R. Czarniecka, *Organizacja oraz zadania Oddziału IV i Wojskowej Służby Komunikacyjnej Sztabu Głównego (Generalnego) WP w latach 1921–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2001, nr 24, s. 58; A. Peplński, *Wywiad polski na ZSRR 1921–1939*, Warszawa 1996, s. 271.

się jako komunista chętny do współpracy z sowieckim wywiadem³⁶. Na początku czerwca 1931 r. agent polskiego kontrwywiadu wojskowego ps. „Grabczyk” zidentyfikował Demkowskiego w trakcie jego spotkania z dyplomatą Poselstwa ZSRS Griebieniszczukowem. 3 VI 1931 r. szef Sztabu Głównego gen. dyw. Tadeusz Piskor zatwierdził plan inwigilacji Demkowskiego przez polski kontrwywiad wojskowy. 11 VII 1931 r. wywiadowcy Samodzielnego Referatu Informacyjnego DOK nr I w Warszawie zatrzymali na ul. Polnej w Warszawie mjr. Demkowskiego w czasie, gdy przekazywał Bogowojowi trzynaście dokumentów zawierających informacje stanowiące tajemnicę państwową³⁷. Po decyzji gen. T. Piskora 16 VII 1931 r., aby sprawę Demkowskiego rozpatrzyć w trybie doraźnym, następnego dnia odbyła się rozprawa. Wojskowy Sąd Okręgowy nr I w Warszawie skazał mjr. Demkowskiego za szpiegostwo przeciwko państwu na karę śmierci przez rozstrzelanie, degradację i pozbawienie praw publicznych. Prezydent Ignacy Mościcki nie skorzystał z prawa łaski. Demkowski został stracony na stokach warszawskiej Cytadeli 18 VII 1931 r. o godz. 19.25³⁸.

Jak się wydaje, sprawa mjr. Demkowskiego mogła spowodować przyspieszenie opracowania i wdrożenia publikowanej instrukcji operacyjnej. Jednostką kontrwywiadu, która bezpośrednio rozpracowywała Demkowskiego, był Samodzielny Referat Informacyjny DOK nr I w Warszawie. Odpowiadał on nie tylko za kontrwywiadowczą ochronę garnizonów podległych DOK nr I w Warszawie, lecz także brał aktywny udział w operacyjnej ochronie Sztabu Głównego WP. Tak jaskrawa zdrada na rzecz ZSRS w szeregach oficerów dopuszczonych do ścisłych tajemnic wojskowych w Sztabie Głównym nie pozostała zapewne bez wpływu na decyzje zarówno szefa Sztabu Głównego WP gen. Tadeusza Piskora, jak i szefa Oddziału II ppłk. Tadeusza Pełczyńskiego. Instancją mającą odpowiednie uprawnienia do wprowadzenia w życie (na mocy rozkazu) stosownej instrukcji oraz polecenia do jej stosowania w Okręgu Korpusu nr I w Warszawie był jego dowódca gen. bryg. Czesław Jarnuszkiewicz. Podpisany przez niego dokument wszedł w życie w listopadzie 1931 r.

* * *

Podstawą prezentowanej edycji jest egzemplarz nr 10 instrukcji zachowany w zespole akt Oddziału II Sztabu Głównego (sygn. I.303.4.128), przechowywanym w CAW WBH w Warszawie. Został on przekazany na stan dowódcy 1. dywizjonu żandarmerii (odbita oryginalna pieczęć tuszowa jednostki), do wykorzystywania, w obecności dowódcy, przez oficera informacyjnego tej jednostki³⁹. Instrukcję oznaczono klauzulą „ściśle tajne”.

³⁶ O aferze Demkowskiego m.in.: A. Peplowski, *Wywiad polski na ZSRR...*, s. 271–273; P. Kołakowski, *Z działalności sowieckiego wywiadu wojskowego...*, s. 36.

³⁷ Demkowski przekazał Bogowojowi opracowany w Wydziale Etapowym Oddziału IV SG WP Plan etapowy, wraz z instrukcjami wykonawczymi i mapami sztabowymi, sprawozdania ze szkoleń oddziałów wojskowych, referat o organizacji centralnych władz wojskowych oraz sprawozdanie Oddziału II zawierające statystykę afer szpiegowskich zlikwidowanych przez wojskowy kontrwywiad w 1929 r. P. Kołakowski, *Z działalności sowieckiego wywiadu wojskowego...*, s. 36.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ CAW, I.303.4.128, Pismo przewodnie do Instrukcji w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku, k. 250.

Powielony maszynopis z jej tekstem oprawiono (po zszyciu) w okładkę z wydrukowanym tytułem, gryfem tajności, miejscem na oznaczenie numeru egzemplarza (nabijanego numeratorem) i innymi cechami formalnymi. Treść zamieszczona jest na 24 stronach, niepaginowane pozostały pismo przewodnie oraz spis treści. Układ formalny instrukcji obejmuje wstęp oraz trzy rozdziały. Ponieważ został on przejrzysto zaprezentowany w spisie treści, nie ma konieczności szczegółowego jego omówienia.

W edycji uwspółcześiono język i interpunkcję oraz – w niezbędnych przypadkach – słownictwo dokumentu. W celu zwiększenia przejrzystości tekstu uporządkowano i ujednolicono numerację podrozdziałów i punktów, skorygowano ewidentne błędy oraz drobne różnice pomiędzy spisem treści i tytułami podrozdziałów. Na uwagę zasługuje forma rozkazodawcza tekstu: w kilku przypadkach forma bezosobowa instrukcyjnych wytycznych ustąpiła pierwszej osobie liczby pojedynczej: „Podkreślam, że kontrola listów powinna być ześrodkowana w dowództwie oddziału” czy „Podkreślam, że Samodzielny Referat Informacyjny Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu wysyła swych wywiadowców do oddziałów tylko w wyjątkowych wypadkach”⁴⁰.

Kluczowymi fragmentami dokumentu są akapity traktujące o metodach, formach i środkach prowadzenia pracy operacyjnej, w tym definicje i zalecenia dotyczące prowadzenia perlustracji korespondencji czy prowadzenia niejawnej obserwacji podejrzanych oraz dokonywania tajnych przeszukań (rozdział II). W punkcie „Aparat informatorski oficera informacyjnego” (rozdział II, pkt 4) autor instrukcji podaje precyzyjne i zwarte wytyczne dotyczące organizowania w oddziale sieci osobowych źródeł informacji – informatorów i rezydentów – nadawania pseudonimów i odbierania meldunków: „Oficer informacyjny winien dobrać sobie do współpracy z grona podoficerów i szeregowców pewną ilość zaufanych informatorów. Ludzie ci muszą być absolutnie pewni co do dyskrecji i nie mogą pod żadnym pozorem zwierzać się nikomu ze swej współpracy. Oficer informacyjny pułku winien posiadać informatora przynajmniej w każdej kompanii (szwadronie, baterii). Celem zachowania tajemnicy ludzie ci mogą składać oficerowi informacyjnemu meldunki podpisane jakimś umówionym pseudonimem lub niepostrzeżenie spotykać się z nim w umówionym miejscu poza koszarami itp. Celem zachowania jeszcze ściślejszej tajemnicy oficer informacyjny może posługiwać się wyznaczonym przez siebie pośrednikiem, który nie wzbudzałby podejrzeń wśród obserwowanych”⁴¹.

Prezentowana poniżej instrukcja stanowi interesujący przykład wytycznych normujących pracę operacyjną kontrwywiadu wojskowego funkcjonującego w strukturach Oddziału II SG WP. Jak czytamy w jej wstępie, już wcześniej wydawane były akty normatywne dotyczące zwalczania szpiegostwa i akcji wywrotowej oraz w zakresie ochrony tajemnic wojskowych (przywołano Instrukcję o ochronie tajemnicy wojskowej, rozesłaną dowódcom formacji wojskowych podległych DOK nr I w październiku 1928 r. Instytucjom centralnym rozesłał tę instrukcję Oddział II Sztabu Głównego)⁴². Na uwagę zasługuje przedstawiona we wstępie typizacja działających w Polsce organizacji komu-

⁴⁰ *Ibidem*, k. 257, 262.

⁴¹ *Ibidem*, k. 261v.

⁴² *Ibidem*, k. 252. Instrukcje tego rodzaju były wydawane cyklicznie przez poszczególnych dowódców okręgów korpusów. Por. CAW, I.371.9/A.625, Szczegółowa instrukcja o ochronie tajemnicy wojskowej [na obszarze DOK nr IX w Brześciu n. Bugiem], b.p.

nistycznych: „Dla orientacji podaje się wykaz działających w Polsce organizacji wywrotowych (komunistycznych i komunizujących)”⁴³. Na tle zachowanych tego rodzaju aktów ukierunkowujących działania operacyjne Instrukcja w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku z listopada 1931 r. wyróżnia się przejrzystym układem i spójną treścią. Stanowi istotne źródło do poznania form i środków pracy operacyjnej kontrwywiadu wojskowego II RP w latach trzydziestych XX w.

⁴³ CAW, I.303.4.128, Instrukcja w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku, k. 252.

**DOWÓDZTWO OKRĘGU KORPUSU NR I
SZTAB.**

SAMODZIELNY REFERAT INFORMACYJNY

L. DZ. 3800/INF. N/31.

L. p. 10

ŚCIŚLE TAJNE!

Trzymać pod zamknięciem!

INSTRUKCJA

W SPRAWIE

ZWALCZANIA AKCJI

WYWROTOWEJ W WOJSKU.

*do L: 57/9.
32.*

4055

1 DYWIZJON ŻANDARMERJI		
Data <u>9</u>	mies. <u>III</u>	Zakładnia
51/416 / rok 1932.		10 Kia
Zak.		

DOWÓDZTWO OKRĘGU KORPUSU NR. I.
 SZTAB
 SAMODZIELNY REFERAT INFORMACYJNY
 WARSZAWA UL. BRACKA 18 m. 24
 tel. wewn. 521-54

Warszawa dn. X.31r.

L.dz. 3800/Inf.N./31 ..

Instrukcja dla oficerów
 informacyjnych w zakresie
 zwalczania akcji wywrotowej
 w wojsku.

.....
 do rąk własnych
 w.....

Przesyłam do ścisłego wykonywania instrukcję
 dla oficerów informacyjnych w zakresie zwalczania akcji
 wywrotowej w wojsku.

Instrukcję niniejszą należy traktować jako akt
 ściśle tajny, trzymany stale pod zamknięciem w kasie
 ognioprzetrwałej.

Poza dcą oddziału / komendantem, kierownikiem /
 treść tej instrukcji winien znać tylko oficer informa-
 cyjny, który nie może jej od dcy wypożyczyć, lecz za-
 pozna się z nią w obecności dcy / kmdta, kierownika /

DOWÓDCA O.K.NR.I.

Jarnuszki
 JARNUSZKIEWICZ
 GEN. RAJ. BRYGADY

TEKST ŹRÓDŁA

1931 listopad, Warszawa – Instrukcja dowódcy Okręgu Korpusu nr I w Warszawie gen. bryg. Czesława Jarnuszkiewicza w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku wydana dla oficerów informacyjnych podległych Samodzielnemu Referatowi Informacyjnemu DOK nr I w Warszawie, pełniących służbę w oddziałach wojskowych DOK nr I

^aDowództwo Okręgu Korpusu nr I
Sztab
Samodzielny Referat Informacyjny
L.dz. 3800/Inf. N./31

Lp. 10
Ścisłe tajne!
Trzymać pod zamknięciem

Instrukcja w sprawie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku^a

^bDowództwo Okręgu Korpusu nr I
Sztab
Samodzielny Referat Informacyjny
Warszawa, ul. Bracka 18 m. 24
tel. wewn. 521-54

Warszawa, dn. [c] X [19]31 r.

L.dz. 3800/Inf. N./31

Instrukcja dla oficerów informacyjnych w zakresie zwalczania akcji wywrotowej
w wojsku

do rąk własnych

Przesyłam do ścisłego wykonywania instrukcję dla oficerów informacyjnych w zakresie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku.

Instrukcję niniejszą należy traktować jako akt ściśle tajny, trzymany stale pod zamknięciem w kasie ogniotrwalej.

Poza dowódcą^d oddziału (komendantem, kierownikiem) treść tej instrukcji winien znać tylko oficer informacyjny, który nie może jej od dowódcy wypożyczyć, lecz zapoznać się z nią w obecności dowódcy (komendanta, kierownika).

Dowódca OK nr I
Jarnuszkiewicz^e
General brygady

^{a-a} Treść drukowanej okładki instrukcji.

^b Na górze dokumentu pieczęć wpływu z częściowo wypełnionymi rubrykami: Dywizjon Żandarmerii, dnia 9, mie[siąc] III, [liczba] 51/tajne, rok 1932, za[łączniki]. Załatwia [podpis nieczytelny].

^c Brak daty dziennej.

^d Skróty „dca”, „kmdt” itp. rozwiązywane są bez oznaczeń i uzupełnień w nawiasach kwadratowych.

^e Powyżej podpis: Jarnuszkiewicz.

Treść

Wstęp	str. 1
Rozdział I	
1. O organizacji wydziałów wojskowych KPP oraz podległych im komórek komunistycznych w wojsku	str. 3
2. Typowe przejawy akcji wywrotowej wśród żołnierzy	str. 7
Rozdział II	
1. Praca w zakresie zwalczania akcji wywrotowej w wojsku	str. 7
a) Wcielanie rekrutów podejrzanych politycznie	str. 7
b) Obserwacja podejrzanych politycznie	str. 9
c) Kontrola korespondencji	str. 9
d) Urlopy podejrzanych politycznie szeregowych	str. 12
2. Sposób postępowania wobec przejawów akcji wywrotowej wśród żołnierzy ...	str. 12
a) Kolportaż bibuły komunistycznej w oddziałach wojsk[owych] i zawieszanie transpar[entów]	str. 12
b) Agitacja ustna i śpiewanie pieśni rewolucyjnych	str. 16
c) Masowe wystąpienia żołnierzy	str. 17
d) Udział żołnierzy w organizacjach pozakoszarowych i w demonstracjach politycznych	str. 17
e) Praca szpiegowska	str. 18
3. Wskazówki techniczne do likwidowania sprawy	str. 18
4. Aparat informatorski oficera informacyjn[ego]	str. 20
5. Wywiadowcy Sam[odzielnego] Ref[eratu] Inf[ormacyjnego] Szt[abu] DOK	str. 21
Rozdział III	
1. Meldunki oficerów informacyjnych do Sam[odzielnego] Ref[eratu] Inf[ormacyjnego] Szt[abu] DOK	str. 22
2. Zmiany na stanowisku oficerów informacyjnych	str. 24
3. Osobista łączność oficerów informacyjnych w Sam[odzielnym] Ref[eracie] Inf[ormacyjnym]	str. 24

[Wstęp]

Zadaniem oficera informacyjnego każdej samodzielnej jednostki wojskowej jest współdziałanie z organami Oddziału II Sztabu Głównego, a więc w pierwszym rzędzie z Samodzielnym Referatem Informacyjnym Sztabu Okręgu Korpusu, w zwalczaniu szpiegostwa i akcji wywrotowej oraz w zakresie ochrony tajemnic wojskowych.

Celem unormowania tej pracy została wydana Instrukcja o ochronie tajemnicy wojskowej i rozesłana dowódcom formacji wojskowych podległych DOK [nr] I, przy piśmie: DOK.I./Sam.Ref.Inf.Szt/ z dnia 1 października 1928 r., L.dz. 1809/Inf.tjn./28. Instytucjom centralnym rozesłał tę instrukcję Oddział II Sztabu Głównego.

Niniejsza instrukcja omawia zadania oficerów informacyjnych w dziedzinie zwalczania ruchu wywrotowego i wskazuje, jak należy tę pracę prowadzić. Odnosi się zwłaszcza do zwalczania agitacji komunistycznej, szczególnie uzewnętrzniającej się na terenie wojska, przy czym jednak wskazania niniejszej instrukcji należy stosować do wszelkich przejawów agitacji wywrotowej.

Dla orientacji podaje się wykaz działających w Polsce organizacji wywrotowych (komunistycznych i komunizujących):

Komunistyczna Partia Polski (KPP),

Komunistyczny Związek Młodzieży Polski (KZMP, dawniej Z[wiązek] M[łodzieży] K[omunistycznej])

oraz Wydział Wojskowy KPP: Centralny Wydział Wojskowy (CWW) i Okręgowe Wydziały Wojskowe (OWW),

Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU),

Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Ukrainy (KZMZU),

Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi (KPZB),

Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Białorusi (KZMZB),

Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom (MOP), agenda KPP.

Przybudówki KPP (partie komunizujące):

Polska Partia Socjalistyczna – Lewica (PPS-Lewica). Należy ją odróżnić od PPS-CKW i PPS d. Frakcji Rewolucyjnej. Nadmieniam, że rozporządzeniem ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 II 1931 r. PPS-Lewica została rozwiązana na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej;

Niezależna Socjalistyczna Partia Pracy (NSPP) – działająca wśród polskiej i żydowskiej inteligencji i robotników;

Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” – działające wśród włościan byłej Kongresówki (rozwiązane rozporządzeniem ministra spraw wewnętrznych dnia 27 V 1931 r.);

Poalej-Syjon „Lewica” (żydowska);

Sel-Rob „Jedność” – działa na Kresach Wschodnich.

Zwalczanie agitacji komunistycznej wśród żołnierzy powinno być prowadzone według następujących wytycznych:

1. Uświadamianie żołnierzy o szkodliwości celów i dążeń organizacji komunistycznych dla państwa, wg metod podanych w książce pt. *Wytyczne do przeciwdziałania propagandzie komunistycznej w wojsku* (nakład Sztabu Głównego – Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1929¹). Dokładne zaznajomienie się oficerów z tym wydawnictwem jest konieczne, a bezwzględnie winni te *Wytyczne...* znać oficerowie informacyjni i wszyscy oficerowie prowadzący pogadanki oświatowe i uświadamiające w oddziałach.

2. Usuwanie w oddziałach niedociągnięć materialnych i służbowych, sprzyjających powodzeniu agitacji komunistycznej. Bliższe wskazówki w tym zakresie podane są w powy-

¹ Jeden egzemplarz *Wytycznych do przeciwdziałania propagandzie komunistycznej w wojsku* przechowywany jest w Instytucie Pamięci Narodowej. Zob. AIPN, 1633/769.

żej (pkt 1) wymienionej książce, częściowo w Instrukcji o pracy narodowościowej w wojsku (DOK nr I Sztab. Sam. Ref. Inf. L.dz. 650/Inf. nr 27) oraz zostały omówione w rozslanym do oddziałów odczycie pt. „Jak się przejawia i jak zwalczać komunizm w wojsku”.

3. Praca oficerów informacyjnych w porozumieniu z dowódcami pododdziałów w kierunku stwierdzenia istnienia i działania elementów komunistycznych w oddziałach wojskowych i przeciwdziałanie robocie tych elementów. Ten dział pracy oficerów informacyjnych normuje niniejsza instrukcja. Dla orientacji i ułatwienia oficerom informacyjnym tej pracy podają poniżej opis ogólny komunistycznego aparatu partyjnego, przeznaczonego do roboty na terenie wojska, a w szczególności najmniejszych komunistycznych jednostek organizacyjnych spotykanych w wojsku.

Rozdział I

1. O organizacji wydziałów wojskowych KPP oraz podległych im komórek komunistycznych w wojsku

Organem kompartii do prowadzenia roboty komunistycznej w wojsku jest tzw. Wydział Wojskowy w Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Polski ([Centralny Wydział Wojskowy] – w skrócie CWW). [Centralnemu] Wydziałowi Wojskowemu KC [KPP] podlegają okręgowe wydziały wojskowe istniejące przy komitetach okręgowych KPP. Okręgowym zaś wydziałom podporządkowane są „komórki” dawniej zwane „jaczekami”, to jest małe grupki zorganizowanych komunistów [działające] w oddziałach [wojskowych].

Komórki, jakie mogą istnieć na terenie wojska, dają się podzielić na: 1) komórki w oddziałach liniowych, do których należą wyłącznie szeregowi służby czynnej lub szeregowi zawodowi, i 2) komórki w zakładach, urzędach i instytucjach wojskowych, do których należą albo tylko szeregowi służby czynnej i szeregowi zawodowi, albo tylko pracownicy cywilni, bądź też powyższy element mieszany (wojskowi i cywilni).

Liczba członków komórki w wojsku, wg zasad organizacyjnych, wynosić winna od 3 do 5 członków, w praktyce jednak liczba ta wzrosnąć może do 7 osób. W razie przekroczenia tej liczby władze „wojskówki” (tj. organów partii komunistycznej w wojsku) tworzą dwie lub więcej komórek, ułatwia to bowiem zachowanie konspiracji.

W normalnie rozbudowanej komórce podział funkcji jest następujący: sekretarz, technik i skarbnik.

Sekretarz jest równocześnie przewodniczącym, tj. kierownikiem i przedstawicielem na zewnątrz, odpowiedzialnym za dyscyplinę i robotę partyjną. Utrzymuje kontakt z sekretarzem (przewodniczącym) Okręgowego Wydziału Wojskowego, od którego otrzymuje instrukcje, oraz z tzw. technikiem OWW, od którego otrzymuje bibułę (brozury, odezwy, ulotki itp.), transparenty do zawieszania wewnątrz lub przed koszarami itp. Technik komórki ma za zadanie kolportować bibułę w oddziałach [wojskowych], zawieszać dostarczone mu transparenty, zbierać materiały dla prasy komunistycznej oraz werbować nowych członków. Zebrania komórek odbywają się przeważnie poza koszarami i normalnie wtedy, gdy przynajmniej trzy czwarte członków komórki uzyskuje jednocześnie przepustki. Skarbnik zbiera składki na rzecz partii i ofiary na więźniów politycznych (w wojsku rzadko się zdarza).

Zaznaczyć przy tym należy, że jeżeli istnieją w pułku dwie komórki, to w zasadzie tylko jeden z sekretarzy jest przedstawicielem obu komórek na zewnątrz i kieruje ich robotą, jest więc kierownikiem dwu komórek (instancją wyższą dla sekretarza drugiej komórki). W wypadku istnienia trzech komórek w jednym oddziale władze partyjne wyznaczają tzw. egzekutywę pułku, która stanowi wspólną i wyższą instancję dla owych komórek. Egzekutywa – ciało kolegialne – składa się z sekretarza (który jest jednocześnie przewodniczącym egzekutywy), technika i skarbnika.

Sekretarz komórki, względnie egzekutywy pułku, utrzymuje łączność z Okręgowym Wydziałem Wojskowym (sekretarzem lub technikiem) osobiście, w rzadkich wypadkach listownie.

Kontakt korespondencyjny listowy stosowany jest przeważnie przy początkowym nawiązaniu łączności lub po przerwaniu wzajemnego kontaktu w robocie. List pisany bywa zazwyczaj umówionym szyfrem.

Kontakt osobisty odbywa się na tzw. podpunktach (miejsce spotkania dla otrzymania lub żądania bliższych wskazówek lub bibuły). Z ramienia komórki stawia się na podpunkt sekretarz, ze strony zaś Okręgowego Wydziału Wojskowego sekretarz, technik lub łącznik – funkcjonariusz do nawiązywania kontaktów, omawiania spotkań itp. Miejsce podpunktu i czas spotkania są z góry ustalone na pewien okres czasu lub rzadziej – wyznaczane doraźnie. Z podpunktu sekretarz kierowany jest czasami do właściwego miejsca, tj. do odpowiedniego działacza „wojskówki”, wyznaczonego do pracy w wojsku na danym terenie – celem otrzymania bliższych instrukcji; wszelkiego rodzaju materiały agitacyjne (bibuła, transparenty itp.) bywają wówczas sekretarzowi wręczane albo – co się zdarza bardzo rzadko – przedstawiciel Okręgowego Wydziału Wojskowego wskazuje sekretarzowi miejsce ich przechowywania (zazwyczaj w mieszkaniach członków nieskompromitowanych).

Tak skonstruowane komórki mają za zadanie rozpolitykowanie szeregów w duchu komunistycznym, uzyskiwanie wpływów na otoczenie, werbowanie nowych członków i sympatyków dla ruchu komunistycznego, akcję rozkładową w szeregach przez osłabienie poczucia karności i dyscypliny oraz służbę informacyjną dla kompartii, a w poszczególnych wypadkach, przeważnie na terenie pogranicznym – nawet robotę szpiegowską. Na wypadek wojny z którymś z państw tzw. kapitalistycznych komórki [te] mają – w myśl wskazań Kominternu – bratać się z nieprzyjacielem i dążyć do wywołania w obu armiach buntu, w wojnie zaś z Rosją Sowiecką – krzyżować plany własnego dowództwa, przechodzić na stronę Armii Czerwonej i nakłaniać żołnierzy do przechodzenia [na stronę Armii Czerwonej] całymi oddziałami, po uprzednim zabicu dowódców.

Każda komórka winna otrzymywać z partii następujące najważniejsze materiały orientacyjne: a) ocenę sytuacji politycznej kraju, informacje o sytuacji ekonomicznej (zatargi, strajki), przede wszystkim w okolicy, gdzie oddział kwateruje, b) wytyczne, w jaki sposób komuniści mają wyzyskiwać powyższe dane dla agitacji i jakie hasła mają wysuwać w danej chwili żołnierze. Odwrotnie – komórka ma informować władze „wojskówki” o ilości, stanie moralnym i gotowości bojowej oddziału, o rodzaju sprzętu bojowego w danej formacji i o krytyce tegoż sprzętu usłyszanej z ust fachowców (a więc od swoich przełożonych) i wreszcie o stanie magazynów „Mob.”² itd.

² Magazyny Mob. – zasoby mobilizacyjne (uzbrojenie i wyposażenie) przewidziane do wykorzystania w przypadku konieczności mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych.

2. Typowe przejawy akcji wywrotowej wśród żołnierzy

Typowymi przejawami akcji wywrotowej wśród szeregowych są:

- 1) kolportaż odezw lub zawieszanie transparentów komunistycznych na terenach wojskowych;
- 2) agitacja ustna w koszarach i śpiewanie pieśni rewolucyjnych;
- 3) masowe wystąpienia żołnierzy z zażaleniami i prośbami;
- 4) udział żołnierzy w organizacjach pozakoszarowych lub w demonstracjach ulicznych;
- 5) praca szpiegowska – prowadzona przez jednego lub kilku żołnierzy na zlecenie kompartii.

Rozdział II

1. Praca w pułku, ewentualnie w innych samodzielnych jednostkach, w zakresie zwalczania akcji wywrotowej komunistycznej w wojsku

a) Wcielanie rekrutów podejrzanych politycznie

Przed i po wcieleniu rekrutów dowódca oddziału wojskowego otrzymuje z Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu Korpusu wykaz rekrutów, którzy przed wcieleniem do wojska byli podejrzani o działalność wywrotową. Dowódca winien ich rozmieścić w poszczególnych pododdziałach (kompaniach, bateriach, szwadronach), przestrzegając, aby podejrzani politycznie obcej narodowości byli tak przydzieleni, by nie dostali się do pododdziałów o większym procencie danej mniejszości narodowej. Poza tym należy pamiętać, iż podejrzany poborowy nie może mieć przydziału do sztabu, kancelarii, magazynu, wytwórni itp., lecz musi pełnić służbę liniową w kompanii (szwadronie, baterii). Nie może on być odesłany do szkoły ani awansowany. Gdyby jednak w ciągu całej służby sprawował się bardzo dobrze, to przy odejściu do rezerwy, za zgodą dowódcy dywizji (samodzielnej brygady) i w porozumieniu z Samodzielnym Referatem Informacyjnym, może być w drodze wyjątku awansowany na starszego szeregowego.

Po zarządzeniu przydziału rekrutów podejrzanych politycznie do odpowiednich pododdziałów dowódca zawiadamia o tym oficera informacyjnego i tych dowódców pododdziałów, do których zostali ci podejrzani przydzieleni, wydając zarządzenie poddania ich specjalnej poufnej obserwacji.

Obserwację mają prowadzić oficerowie informacyjni w ścisłej współpracy z dowódcami kompanii (szwadronu, baterii) – według dyrektyw oficera informacyjnego.

Oficer informacyjny – z tytułu swej służby – ma obowiązek tą pracą kierować.

Obserwując, należy dążyć do sparaliżowania wrogiej działalności, którą być może podejrzani będą usiłowali prowadzić, oraz do ustalenia i odróżnienia, którzy podejrzani stanowią element bierny, a którzy są niepoprawnymi wywrotowcami.

Dowódcy powinni dążyć do tego, by wszystkich podejrzanych urobić na lojalnych obywateli państwa, w stosunku zaś do tych, którzy okazaliby się niepoprawnymi, należy stosować obostrzenia regulaminowe, dostępne dla dowódców w ten sposób, ażeby pozostali odczuli dobrodziejstwa wynikające z lojalnego stosunku do państwa. Trzeba jednak obostrzenia te stosować bardzo umiejętnie, tj. tak, aby środki karne były ostrzejsze dla

ujawniających tendencje agitacyjne (np. krnąbrność, niedbalstwo i brak karność na podłożu politycznym), mniej zaś ostre dla zbałamuconych (agitowanych).

W przeciwnym bowiem razie nieumiejętne stosowanie kar przyczynia się do urobienia elementu dobrego w duchu przeciwpaństwowym.

b) Obserwacja

Obserwacja – wyznaczona niniejszą instrukcją, specjalnymi rozkazami Samodzielnego Referatu Informacyjnego lub prowadzona z własnej inicjatywy oficera informacyjnego powinna polegać na:

- 1) śledzeniu zainteresowanych żołnierzy na terenie koszar;
- 2) ustalaniu, z kim komunikują się poza koszarami i czy bywają przez kogoś ugaszczani;
- 3) ustalaniu nazwisk i adresów osób, które ich odwiedzają w oddziałach, i w razie potrzeby zasięgnięciu o nich opinii u cywilnych władz administracyjno-państwowych (województwa, starostwa, policji);
- 4) notowaniu zgłoszeń podejrzanych żołnierzy o przepustki (nazwisko i czas ważności przepustki);
- 5) obserwowaniu, czy podejrzani nie żyją ponad stan;
- 6) prowadzeniu ogólnej charakterystyki podejrzanych.

c) Kontrola korespondencji

Przychodząca do żołnierzy podejrzanych politycznie korespondencja, i – o ile to możliwe – wychodząca od nich, podlega dyskretnej kontroli. Kontrola ta winna być przeprowadzona tak, ażeby ani adresat obserwowany, ani nikt z niepowołanych nic o tym nie wiedział, a więc listy po odczytaniu należy jak najstaranniej zakleić. Jeżeli w treści listów zauważy się pewne momenty polityczne lub o charakterze antypaństwowym, trzeba sporządzić odpis listu i przesłać [go] do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Okręgu Korpusu. O ile sporządzenie odpisu jest niemożliwe z powodu nieznanego języka, szyfru itp., oryginał listu należy przesłać natychmiast bezpośrednio do Samodzielnego Referatu Informacyjnego, aby następnie zwrócenie listu do oddziału i spowodowana tym zwłoka w doręczeniu go adresatowi nie wzbudziła jego podejrzeń.

W przypadku, gdy list zawiera konkretne, dotyczące bezpośredniego udziału w akcji wywrotowej fakty i momenty, które są dowodem winy jakiejś osoby lub szeregu osób, należy przesłać taki list lub, jeśli to możliwe, jego dokładną fotografię do Samodzielnego Referatu Informacyjnego (klisze zniszczyć). Tego rodzaju listy lub odbitki fotograficzne mogą być dowodami rzeczowymi do ewentualnej sprawy sądowej.

Niezależnie od kontroli korespondencji politycznie podejrzanych należy zwrócić baczność uwagę (nie kontrolować) na wszelką korespondencję otrzymywaną przez wszystkich innych szeregowych służby czynnej, z tym że korespondencję (listy) z Rosji Sowieckiej bez względu na treść należy wraz z kopertą przesłać Samodzielnemu Referatowi Informacyjnemu do dalszego urzędowania [*sic!*], przy czym w odnośnych meldunkach należy podać personalia szeregowych – adresatów, miejsce zamieszkania rodziny, miejsce zamieszkania szeregowego przed wcieleniem do wojska oraz krótką opinię o tych szeregowych, z podkreśleniem wartości moralnej i stosunku do wojska i państwa polskiego.

Samodzielny Referat Informacyjny każdorazowo decyduje, co zrobić z takimi listami. Podkreślam, że kontrola listów powinna być ześrodkowana w dowództwie oddziału. W sprawie tej kontroli nie wchodzić w kontakt z urzędami pocztowymi. W razie niemożności skontrolowania korespondencji bez pomocy urzędu pocztowego – lepiej zaniechać kontroli. Wyjątki pod tym względem są możliwe jedynie na skutek wyraźnej zgody ze strony Samodzielnego Referatu Informacyjnego.

Przy zorganizowaniu kontroli korespondencji w oddziałach należy przestrzegać następujących zasad:

1. Żołnierz podejmujący z urzędu pocztowego korespondencję dla oddziału (zakładu czy urzędu) nie powinien jej widzieć i wiedzieć, pod adresem których osób jest kierowana. Można to osiągnąć w ten sposób, że odosny urząd pocztowy otrzymuje jeden klucz od teczki używanej do przenoszenia korespondencji wojskowej. Urzędnik pocztowy, po włożeniu całej korespondencji do teczki, zamyka ją i zamkniętą oddaje żołnierzowi (czynności te oddziały, zakłady i urzędy wojskowe omówią z zainteresowanymi urzędami pocztowymi).

2. Całkowitą korespondencję odbiera adiutant oddziału (w zakładach i urzędach – oficer, kierownik kancelarii), który korespondencję służbową zatrzymuje u siebie, korespondencję zaś prywatną, z wyjątkiem oficerskiej, pozostawia do kontroli przez oficera informacyjnego.

3. Oficer informacyjny kontroluje korespondencję prywatną całkowicie izolowany (przy drzwiach zamkniętych), po czym listy zwraca adiutantowi (względnie kierownikowi kancelarii) do rozdzielenia pomiędzy pododdziały, między adresatami.

d) Urlopy podejrzanych politycznie szeregowych

Niejednokrotnie zdarza się, że szeregowi w okresie przedświadczytnym zgłaszają prośbę o udzielenie im dokumentów podróży nie do miejsca swego stałego zamieszkania, lecz do innych miejscowości, np. do Warszawy, Gdańska, Gdyni, Łodzi, Katowic itp. Jeżeli o taki dokument podróży (urlop) prosi szeregowy podejrzany politycznie i urlop uzyskuje, to należy **najpóźniej** na 3 dni przed jego wyjazdem wysłać dwa jednobrzmiące pisma lub depeche szyfrowe do Samodzielnego Referatu Informacyjnego [Sztabu] Dowództwa Okręgu Korpusu, któremu pułk podlega, i Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu, w obrębie którego leży miejscowość, dokąd się urlopowany zamierza udać.

Szyfru można użyć tylko wtedy, gdy już nie ma czasu na meldunek pisemny. W takim meldunku należy podać dokładne personalia wyjeżdżającego i wnioski oficera informacyjnego. Gdy wspomniany żołnierz powróci z podróży, należy poddać go wzmocnionej obserwacji.

2. Sposób postępowania wobec przejawów akcji wywrotowej wśród żołnierzy

a) Kolportaż bibuły komunistycznej w oddziałach

Z punktu widzenia wojskowego odezwę czy czasopisma wydawane przez organy KPP, czyli tzw. bibuła, dzieli się na dwa rodzaje: wojskowa i niewojskowa. Odezwy i czasopisma wojskowe zawsze są zatytułowane apostrofą do żołnierzy, zawierają alarmy na temat zbrojeń państw kapitalistycznych, o niebezpieczeństwie, jakie grozi ze strony

tych państw, i wreszcie wiele miejsca poświęcają rzekomym krzywdom, jakich szeregowi doznają od oficerów, jak są wyzyskiwani, a jak dobra jest służba wojskowa w Rosji Sowieckiej, i w związku z tym nawołują do wystąpień rewolucyjnych przeciwko wojsku i państwu polskiemu.

Odezwy i czasopisma ogólnopartyjne (niewojskowe) roztrząsają najrozmaitsze sprawy polityczne, społeczne, zawodowe, historyczno-rewolucyjne – zarówno krajowe, jak i zagraniczne.

Jeśli chodzi o prasę „wojskówkową”, to Centralny Wydział Wojskowy [Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Polski] wydaje czasopismo w języku polskim i ukraińskim „Koszary” („Kasarnia”), a dla województw centralnych (zwłaszcza warszawskiego) od czasu do czasu wydaje [czasopismo] „Czerwony Pułk Warszawy”.

Ponadto czynniki wywrotowe kolportują czasami czasopisma o charakterze przeciwpństwowym, które nie posiadają w Polsce debitu. Spis nazw tych czasopism znajduje się w rozkazie tajnym [nr] DOK.I.L.47/25 z dnia 24 lipca 1925 r.

Bibuła wojskowa – jako przeznaczona dla żołnierzy – bywa kolportowana tylko w oddziałach wojskowych, niewojskowa – o tyle, o ile zawiera momenty dotyczące ruchu ogólnorewolucyjnego. Kolportaż bibuły może mieć miejsce wewnątrz koszar oddziału lub przed koszarami (rozrzucenie, podrzucenie).

Jeżeli na terenie koszarowym **ukazą się rozrzucone odezwy komunistyczne**, należy przede wszystkim ustalić, czy zostały one podrzucone z zewnątrz, czy też przeniesione do wewnątrz. Przed obliczeniem ich ilości trzeba zapamiętać dokładnie miejsce ich znalezienia, czas, kiedy mogły być podrzucone, i w związku z tym ustalić, który z żołnierzy przebywał w tym miejscu i w tym czasie, gdy odezwy mogły być podrzucone.

Niedopuszczalne jest ustalenie jedynie faktu, że odezwy zostały znalezione i przejście nad tym do porządku dziennego, ograniczając się tylko do zameldowania o tym fakcie. Natomiast należy przeprowadzić dochodzenia w kierunku ustalenia winnego podrzucenia ich, względnie wyjaśnienia, kiedy i w jakich okolicznościach były podrzucone. O ile na miejscu jest żandarmeria, należy wespół z nią przeprowadzić dochodzenia. Wyniki i sposób przeprowadzenia dochodzeń należy wyczerpująco omówić i bezzwłocznie w najkrótszej drodze przesłać do Samodzielnego Referatu Informacyjnego, załączając przynajmniej po 3 egz. z każdego rodzaju znalezionych odezw.

Jeżeli odezwy były **znalezione u żołnierzy**, względnie jeżeli **u kogoś z żołnierzy znaleziono** przechowywaną większą ilość odezw, o czym niezwłocznie nie zameldowali przełożonemu – należy ich (go) przytrzymać, przeprowadzić dochodzenie wg wyżej podanych wskazówek, dążąc do stwierdzenia, skąd mają te odezwy, i [dążąc do] ustalenia kolportera. O zaszłym wypadku należy **bezzwłocznie** zawiadomić telefonicznie (nr 521–54) Samodzielny Referat Informacyjny, który wyda dalsze dyspozycje, względnie deleguje na miejsce funkcjonariusza SRI.

Nadmienia się, że tak rozpowszechnianie (kolportaż), jak i sam fakt przechowywania nielegalnych, tj. przeciwpństwowych, odezw stanowi przestępstwo karane przez kodeks karny, wobec czego nad tymi przestępstwami nie można przechodzić do porządku, ograniczając się tylko do odebrania odezw i złożenia o tym meldunku.

Zdarzają się wypadki, że żołnierz – kolporter przyłapany na gorącym uczynku rozrzucania odezw – udaje, że je zbiera i melduje ich znalezienie. Tego rodzaju wypadków nie należy generalizować, jednak do zameldowania o znalezieniu odezw trzeba się od-

nieść zawsze z pewną rezerwą o tyle, aby nie zniechęcać żołnierzy do meldowania o znalezionych odezwach, ale należy zbadać okoliczności i ściągnąć zeznania z ewentualnych świadków pod kątem widzenia, czy przypadkiem sam meldujący nie podrzucił odezw.

Fakt zawieszenia transparentu na **strzeżonym** terenie koszarowym przeważnie świadczy o istnieniu wewnątrz oddziału komórki komunistycznej. W takich razach należy skierować podejrzenie na żołnierzy, którzy w przeddzień zawieszenia transparentu wychodzili na miasto.

Dochodzenie w tych wypadkach musi być przeprowadzone podobnie jak przy znalezieniu odezw na terenie koszarowym (jak wyżej podano) i wynik zakomunikowany Samodzielnemu Referatowi Informacyjnemu Sztabu DOK. O ile sprawcy zawieszenia transparentu będą schwytani lub ujawnieni w toku dochodzeń, należy ich aresztować, zawiadamiając natychmiast telefonicznie Samodzielny Referat Informacyjny Sztabu DOK celem ewentualnego wydelegowania na miejsce oficera Samodzielnego Referatu Informacyjnego.

Znalezienie odezw wewnątrz terenu koszarowego, tj. nie w pobliżu bram i ogrodzeń, przeważnie świadczy o istnieniu elementu komunistycznego w oddziale. Istnienie tego elementu bardzo często potwierdza korespondencja z danego oddziału, zamieszczona w którymś z pismek partyjnych lub w odezwie komunistycznej, lub ukazywanie się jednodniówek i odezw komunistycznych specjalnie poświęconych danemu oddziałowi. Kolportaż odezw wzrasta się zazwyczaj w okresie przygotowań do demonstracji komunistycznych lub świąt ogólnowojskowych, a więc:

- 21 stycznia (święto „SL”, tj. poświęcone pamięci Lenina, Róży Luksemburg i Karola Liebknechta),
- od 25 lutego do 6 marca (demonstracje bezrobotnych i tzw. marsz głodu),
- 19 marca (imieniny Marszałka Piłsudskiego),
- 1 maja (ogólne święto proletariatu),
- 13 lipca (dzień „antyfaszystowski”),
- 1 sierpnia (dzień antywojenny),
- 7 września (dzień młodzieży antykomunistycznej),
- 7 listopada (rocznica październikowej rewolucji rosyjskiej).

b) Agitacja ustna i śpiewanie pieśni rewolucyjnych

W wypadku stwierdzenia faktu agitacji ustnej wewnątrz oddziału trzeba najpierw ocenić, czy sprawa dojrzała do likwidowania, czy akcja obwinionego (obwinionych) jest wyrażna i czy aresztowanie podejrzanego dałoby konkretne dowody winy, od których zależne jest pozytywne traktowanie sprawy przez prokuratora.

W wypadku dojrzałości sprawy należy winnych aresztować, skompletować materiał dowodowy i przesłać aresztowanych wraz z aktami sprawy do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu DOK [nr] I.

Jeśli krytyczna ocena każe wnioskować, że sprawa nie dojrzała do likwidacji, wówczas należy poddać winnych stałej, ścisłej i poufnej obserwacji.

Zdarzyć się może wypadek, iż któryś z żołnierzy na sali koszarowej (czy gdzie indziej) w obecności kolegów będzie śpiewał komunistyczne pieśni rewolucyjne. Po ujawnieniu takiego faktu trzeba: a) jeżeli sprawca nakłaniał obecnych do śpiewania owych pieśni wraz z sobą w formie demonstracji przeciw zwierzchności lub w formie specjalnej manifesta-

cji politycznej – aresztować winnego i wraz z zeznaniami świadków skierować do Samodzielnego Referatu Informacyjnego, b) jeżeli śpiewanie było tylko zabijaniem nudy – podać winnego obserwacji po uprzednim pouczeniu go i zakazaniu takiego śpiewu.

c) Masowe wystąpienia żołnierzy

Instrukcje władz partii komunistycznej dla podległych im komórek wojskowych kładą nacisk na manifestacje zbiorowe. Wedle tych przepisów członkowie komórek mają obowiązek organizować **zbiorowe** wystąpienia w formie raportów z zażaleniami lub prośbami, np. o lepsze wyżywienie, lepszą odzież, dłuższe święta, urlopy w czasie żniw, zwiększenie dziennej racji chleba itp., przy czym inicjatorom nie wolno ani przyznawać się do tego, że innych namawiali, ani stawać na czele takich akcji. W podobnych wypadkach należy sporządzić listę stających do raportu i drogą konfidencjonalną zbadać, kto ich do tego namówił. Po ustaleniu – należy w wypadku drobniejszego znaczenia wziąć agitatora pod ścisłą obserwację, w wypadku zaś poważniejszym – aresztować, przeprowadzić normalne dochodzenia. W dochodzeniach należy dążyć do potwierdzenia przez świadków czynu namawiania do takiego lub innego wystąpienia.

Po ukończeniu tego niezwłocznie przesłać winnych i materiał dowodowy, wraz z wyczerpującymi zeznaniami świadków, do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu DOK [nr] I. W czasie badania aresztowanego trzeba również dążyć do ustalenia szczegółów, z czyjej instrukcji działał. Bicie aresztowanych podczas badania jest niedopuszczalne.

d) Udział żołnierzy w organizacjach pozakoszarowych i w demonstracjach politycznych

Jeżeli zostanie ustalony fakt, że żołnierz brał udział w publicznych demonstracjach partii wywrotowych (politycznych), wówczas należy go z miejsca aresztować i wraz z materiałem dowodowym (zeznaniai świadków), z rzeczami znalezionymi u niego itp. przesłać do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Dowództwa Okręgu Korpusu. Jeżeli natomiast poufnie wiadomo, że któryś z żołnierzy uczęszcza na zebrania organizacji politycznych, należy o tym złożyć raport do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu DOK celem otrzymania dalszych instrukcji.

e) Praca szpiegowska

Organizacje wywrotowe mają m.in. za zadanie gromadzić materiał szpiegowski dla Sztabu Czerwonej Armii za pośrednictwem kompartii. Przeciwdziałanie obcemu wywiadowi omawia Instrukcja o ochronie tajemnic wojskowych³.

3. Wskazówki techniczne do likwidowania spraw

Przed podaniem wskazówek technicznych z zakresu likwidacji podkreśla się bezwzględną konieczność pouczenia szeregowców, podoficerów i oficerów, jak mają zachować się w wypadku znalezienia odezów, transparentów itp. na terenie wojskowym, a więc każdy szeregowiec lub podoficer w razie znalezienia tych rzeczy obowiązany jest natychmiast

³ Instrukcja jest z 1 X 1928 r.

zameldować o tym oficerowi inspekcyjnemu lub pierwszemu napotkanemu oficerowi, ten zaś niezwłocznie przekazuje ten meldunek oficerowi informacyjnemu do dalszego urzędowania. Oficer informacyjny ze swej strony przeprowadza dochodzenie w danej sprawie, zawiadamiając dowódcę pułku i dowódcę zainteresowanej jednostki wojskowej.

Przechodząc do techniki likwidacyjnej, stwierdzić należy, że okoliczności przytoczone w podpunktach a, b, c, d, e [punktu 2.] nie wyczerpują oczywiście wszystkich typów spraw, gdzie konieczne jest aresztowanie winnych. W każdym razie oficer informacyjny pułku (czy innej samodzielnej jednostki wojskowej) musi indywidualnie ocenić sprawę, a gdy dojdzie do pozytywnego wniosku – przystąpić do likwidacji, zawsze mając na uwadze konieczność unieszkodliwienia całej akcji, a nie tylko biorących w niej udział osób. Przed zarządzeniem aresztowania podejrzanych oficer informacyjny musi mieć uzasadnione przypuszczenie, że świadkowie lub rewizja dokonana w rzeczach aresztowanego dadzą dostateczne dowody przestępstwa oraz pozwolą ustalić kontakt podejrzanego z cywilnymi członkami (przedstawicielami) partii [komunistycznej]. We wszystkich tego rodzaju sprawach o szerszym zasięgu lub o większym znaczeniu, które nie wymagają doraźnych, natychmiastowych zarządzeń (dochodzeń), winien oficer informacyjny prowadzić pracę w ścisłym porozumieniu i przy współpracy z Samodzielnym Referatem Informacyjnym Sztabu DOK, który w tych wypadkach wydeleguje swego oficera celem zlikwidowania sprawy. Przy takiej likwidacji miarodajnych instrukcji udziela delegat Samodzielnego Referatu Informacyjnego, jako osobiście i służbowo odpowiedzialny za należyte przeprowadzenie likwidacji.

W dochodzeniach wymagających dokonania aresztowania należy przestrzegać następujących zasad:

- 1) aresztowania należy dokonać bez rozgłosu, w sposób nierzuciący się w oczy;
- 2) aresztowanych osadzać w odizolowanych od siebie izbach tak, aby nie mogli porozumiewać się między sobą i w ogóle z niepowołanymi osobami;
- 3) u aresztowanych dokonać rewizji osobistej i rewizji ich kuferków, plecaków, łózek itp., zawsze jednak w obecności świadka, spisując protokoły rewizyjne;
- 4) po rewizji niezwłocznie sporządzić protokoły przesłuchania winnych i świadków;
- 5) korzystać w miarę potrzeby z pomocy żandarmerii i policji (w ostatnim wypadku – jeśli chodzi o osoby cywilne zamieszane w sprawie);
- 6) jeżeli okaże się, że dostarczycielami odezwo dla aresztowanych żołnierzy, czy też kolporterami na teren wojskowy były osoby cywilne – wówczas należy niezwłocznie porozumieć się z miejscowymi cywilnymi władzami bezpieczeństwa (policja, starostwo) i żądać aresztowania tych osób cywilnych, które spowodowały przestępstwo, względnie przyczyniły się do dokonania go;
- 7) skompletowany materiał rzeczowy i aresztowanych (pod eskortą) należy niezwłocznie przesłać do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu DOK. Aresztowanych i eskortantów zaopatrzyć w żywność i wysłać ich tak, aby w biurze Samodzielnego Referatu Informacyjnego stawili się możliwie w godzinach rannych;
- 8) pozostałe w koszarach przedmioty będące prywatną własnością aresztowanych – opieczetować i przechować;
- 9) pożądanym jest, aby w czasie wstępnego przesłuchiwania aresztowanych w Samodzielnym Referacie Informacyjnym Sztabu DOK był obecny oficer informacyjny zainteresowanego oddziału;

10) po wysłaniu aresztowanych należy zbadać w oddziale nastrój wywołany faktem aresztowania, meldując o wynikach do Samodzielnego Referatu Informacyjnego w periodycznych meldunkach. W razie powstania – w związku z aresztowaniem – niepożądanego nastroju [w oddziale] należy natychmiast złożyć o tym wyczerpujący meldunek do Samodzielnego Referatu Informacyjnego.

4. Aparat informatorski oficera informacyjnego

Oficer informacyjny winien dobrać sobie do współpracy z grona podoficerów i szeregowców pewną ilość zaufanych informatorów. Ludzie ci muszą być absolutnie pewni co do dyskrecji i nie mogą pod żadnym pozorem zwierzać się nikomu ze swej współpracy. Oficer informacyjny pułku winien posiadać informatora przynajmniej w każdej kompanii (szwadronie, baterii). Celem zachowania tajemnicy ludzie ci mogą składać oficerowi informacyjnemu meldunki podpisane jakimś umówionym pseudonimem lub niepostrzeżenie spotykać się z nim w umówionym miejscu poza koszarami itp. Celem zachowania jeszcze ściślejszej tajemnicy oficer informacyjny może posługiwać się wyznaczonym przez siebie pośrednikiem, który nie wzbudzałby podejrzeń wśród obserwowanych.

Jest rzeczą bardzo wskazaną, ażeby oficerowie informacyjni starali się wykorzystywać różnych szeregowych w ten sposób, aby ci nie zdawali sobie sprawy [z faktu], że są wypytywani, badani, względnie udzielają potrzebnych oficerowi informacyjnemu wiadomości.

5. Wywiadowcy Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu

W wypadkach wykrycia śladów akcji wywrotowej o większym znaczeniu dowódca pułku (względnie innej samodzielnej jednostki wojskowej) zwraca się do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu o delegowanie specjalnego wywiadowcy do przepracowania tej sprawy. Przybywającemu wywiadowcy należy umożliwić tajność jego pracy i nie komunikować się z nim w miejscach dostępnych dla oczu szeregowych, a nawet niepowołanych oficerów. Kontrolowanie jego wyjazdów, ograniczanie wydawania przepustek i w ogóle utrudnianie mu pracy jest niewskazane. Jeżeli postępowanie wywiadowcy byłoby – zdaniem dowódcy pułku czy oficera informacyjnego – niewłaściwe, należy zwrócić się do Samodzielnego Referatu Informacyjnego o odwołanie go.

Podkreślam, że Samodzielny Referat Informacyjny Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu wysyła swych wywiadowców do oddziałów tylko w wyjątkowych wypadkach, to też przy organizowaniu własnego aparatu informacyjnego oficer informacyjny nie powinien liczyć na pomoc wywiadowców Samodzielnego Referatu Informacyjnego.

Rozdział III

1. Meldunki oficerów informacyjnych do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu

Oprócz nakazanych wyżej meldunków z wynikiem dochodzeń w związku ze znalezieniem odezw przeciwpństwowych, transparentów z przejawami agitacji antypaństwowej, zbiorowymi raportami żołnierzy mającymi pozór prowokacji lub zмовы i w ogóle o wszelkich przejawach akcji wywrotowej – należy nadsyłać do Samodzielnego Referatu Informacyjnego DOK [nr] I również meldunki półroczne i opiniodawcze.

a) Meldunki półroczne – mają zawierać następujące dane:

- 1) wyszczególnienie nazwisk żołnierzy podejrzanych o działalność wywrotową, a będących pod obserwacją;
- 2) wyniki tej obserwacji;
- 3) opis przejawów akcji komunistycznej na terenie oddziału;
- 4) opis środków, jakie zastosowano celem zwalczenia tej akcji;
- 5) nazwiska stale współpracujących z oficerem informacyjnym zaufanych informatorów w pododdziałach, przy czym informatorzy ci nie powinni wiedzieć, że zostali ujawnieni wobec Samodzielnego Referatu Informacyjnego;
- 6) wyszczególnienie (imiennie) osób cywilnych, które wedle wiadomości oficera informacyjnego stanowią zarząd agend partii komunistycznej – a zwłaszcza „wojskówek” – na danym terenie, i podanie krótkiej charakterystyki ich półrocznej działalności. Punkt ten wypełnia oficer informacyjny tylko w razie posiadania pozytywnych wiadomości, podając ich źródła.

Meldunki negatywne obowiązują. Terminy nadsyłania meldunków półrocznych są następujące:

I – obejmujący czas od 1 stycznia do 30 czerwca – należy wysłać w dniu 2 lipca,

II – obejmujący czas od 1 lipca do 21 grudnia [*sic!*] – wysłać w dniu 2 stycznia.

b) Meldunki opiniodawcze – sporządzane i nadsyłane przez samodzielne jednostki, w których odbywają służbę wojskową szeregowi podejrzani politycznie – winny zawieść opinie o ich zachowaniu się w okresie służby, o stosunku do przełożonych, do wojska i państwa polskiego. Celem ułatwienia tej pracy dowódcy pułku, względnie innej samodzielnej jednostki, oficer informacyjny winien pod koniec okresu służby każdego rocznika zebrać od odnośnych dowódców pododdziałów opinie [na temat] szeregowych, którzy znajdowali się pod obserwacją, uzupełnić je swoimi spostrzeżeniami i przedłożyć dowódcy, który wydaje ostateczną opinię. Opinie winny być wyczerpujące, rzeczowe, poparte konkretnymi faktami.

Opinie te, po ewentualnym uzupełnieniu ich przez Samodzielny Referat Informacyjny, będą stanowiły podstawę do oceny, których podejrzanych należy nadal traktować jako element niebezpieczny (podejrzany), a których uważać za prawomyślnych. Należy pamiętać, że po przejściu do rezerwy o stosunku władz państwowych do rezerwisty – który jako poborowy był podejrzany – decydować będzie opinia przełożonych, nie zaś opinia wystawiona mu przed wcieleniem do wojska.

Spisy szeregowych podejrzanych politycznie winien oficer informacyjny prowadzić stale w stanie aktualnym i o każdej zmianie stosunku do służby wojskowej (zmianie przy-

działu, przeniesieniu do innego pułku itp.) należy zawiadomić Samodzielny Referat Informacyjny DOK, dołączając opinię i wynik obserwacji.

Spisy podejrzanych politycznie traktować jako akta tajne.

Powyżej nakazane meldunki sporządza oficer informacyjny, a zatwierdzone przez dowódców (komendantów, kierowników) winny być nadesłane do Samodzielnego Referatu Informacyjnego Sztabu DOK [nr] I.

1)^f Zmiany na stanowiskach oficerów informacyjnych

W razie zmiany na stanowisku oficera informacyjnego, ustępujący winien jak najdokładniej zapoznać następcę z dotychczasowym stanem i metodami swej pracy oraz przekazać mu wszystkich swoich konfidentów i informatorów. Rozwiązywać tego aparatu konfidencyjno-informatorskiego z chwilą opuszczenia stanowiska oficera informacyjnego – nie wolno.

Dowódcy oddziałów winni ściśle przestrzegać postanowień Instrukcji o ochronie tajemnic wojskowych odnośnie wyznaczania i zmiany oficerów informacyjnych. Specjalnie ważnym jest [podkreślenie], że wyznaczenie oficera na tę funkcję wymaga aprobaty dowódcy Okręgu Korpusu i [że] funkcja ta musi być stale obsadzona. Nawet w razie czasowej nieobecności oficera informacyjnego musi być wyznaczony zastępca.

2) Osobista łączność oficerów informacyjnych w Samodzielnym Referacie Informacyjnym

Oficerowie informacyjni przebywający z jakichkolwiek powodów w Warszawie winni zgłaszać się do Samodzielnego Referatu Informacyjnego celem nawiązania łączności z SRI i ewentualnego uzyskania bliższych i bardziej wyczerpujących instrukcji co do swoich czynności i prowadzonych przez siebie spraw w oddziale. Dowódcy oddziałów winni ponadto umożliwić oficerom informacyjnym taki kontakt z Samodzielnym Referatem Informacyjnym przez używanie ich do różnych służbowych wyjazdów, z okazji których mogliby równocześnie porozumieć się z Samodzielnym Referatem Informacyjnym.

Źródło: CAW, Oddział II SG WP, I.303.4.128, k. 249–263, mps.

^f Tak w tekście.

STRESZCZENIE

W listopadzie 1931 r. dowódca Okręgu Korpusu nr I w Warszawie gen. bryg. Czesław Jarnuszkiewicz wydał instrukcję w sprawie operacyjnego zwalczania wpływów partii komunistycznej w wojsku. Była ona przeznaczona dla oficerów informacyjnych podległych Samodzielnemu Referatowi Informacyjnemu Dowództwa Okręgu Korpusu nr I w Warszawie. Dokument powstał w okresie wzmoczonej agitacji prowadzonej w oddziałach WP przez agendy KPP, w szczególności przez jej okręgowe i obwodowe wydziały wojskowe (tzw. wojskówkę). Obsada tej ściśle zakonspirowanej struktury wewnątrz KKP składała się z przeszkolonych w ZSRS działaczy komunistycznych, powiązanych z sowieckim wywiadem wojskowym lub NKWD. Wszelkie gromadzone informacje związane z polskim wojskiem przekazywane były przez rodzime struktury komunistyczne sowieckiemu wywiadowi. Kluczowymi fragmentami dokumentu są akapity traktujące o metodach, formach i środkach prowadzenia pracy operacyjnej. Na uwagę zasługuje również przedstawiona we wstępie typizacja działających w Polsce organizacji komunistycznych. Publikowana instrukcja stanowi ważne źródło do poznania form, metod i środków pracy operacyjnej kontrwywiadu wojskowego II RP w latach trzydziestych XX w.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, wywiad, kontrwywiad, Wojsko Polskie, Samodzielny Referat Informacyjny, instrukcja, Dowództwo Okręgu Korpusu nr I w Warszawie, Komunistyczna Partia Polski.

SUMMARY

In November 1931, Brig. Gen. Czesław Jarnuszkiewicz, commander of the District Corps no. I in Warsaw issued an order on the operational prevention of the Communist Party's influencing the Army. It was addressed to information officers reporting to the Independent Information Office of the District Command of Corps no. I in Warsaw. The document was prepared in a period of intensified campaigning by branches of the Communist Party of Poland among troops of the Polish Army, in particular by the Party's regional and district military divisions (the so-called militaries). Members of this strictly clandestine structure within the Communist Party of Poland were communist activists, trained in the USSR and cooperating with the Soviet Military Intelligence Service or NKVD. Any collected information related to the Polish Army were transferred via the domestic structures of the Communist regime to the Soviet Intelligence Service. Key passages of the documents refer to methods, forms and means of operational work. It is worth pointing out the classification of communist organizations operating in Poland in the introductory part. The published instruction is an important source to learn the forms, methods and means of operational work of the Military Counterintelligence Service of the Second Polish Republic during the 1930s.

Key words: Second Polish Republic, Intelligence, Counterintelligence, Polish Army, Independent Information Office, instruction, District Command of Corps no. I in Warsaw, Communist Party of Poland.